

MAĽOVANÉ TRUHLICE V ZBIERKACH ZÁHORSKÉHO MÚZEA V SKALICI

Mária Zajíčková

Záhorské múzeum Skalica, Námestie Slobody 13, 909 01 Skalica,
zahorskemuzeum@zahorskemuzeum.sk

Abstract:

Zajíčková, M. 2010: Decorated chests in the collections of the Zahorske museum in Skalica. Rustic furniture in the museums in the Slovak republic, Proceedings from the expert seminar in the Tekovian museum in Levice:

The Zahorske museum in Skalica has in its ethnological depository the collection of wedding decorated chests collected in the region of Zahorie mostly in 1970–1990. Most of them are dated, the oldest one by the year 1707, the youngest one by the year 1926. Apart from their utilitarian function they had mainly presentable and ceremonial function as the names and dates of births of children pertinently deaths of family members were usually recorded on the bottom side of the cover, they were kind of family register offices. Chests were being made by cabinetmaking craftsmen usually per order from soft wood, only in 20th century chests made of hard oaken wood occur among them. From the constructional point of view the development headed from simple chests towards chests of drawers. From the decorative point of view it is possible to observe reflections of renaissance with proper delay in the composition, decorative motives and colourfulness on the turn of 18th and 19th century, transition from renaissance to baroque in the half of 19th century and classicism on the turn of 19th and 20th century in the final phase of their development, when the importance of the construction strengthens at the expense of paintwork and colourfulness, that is why the last chests affect simply and baldly.

Key words: Region of Záhorie, painted chests, wedding, equipment of bride, productive, representative, ceremonial function, construction, decoration, motives, symbols.

V súvislosti so zhodnocovaním fondu etnológie Záhorského múzea v Skalici, ako aj s prípravou novej stálej expozície Záhorského múzea k jeho storočnici v roku 2005 a expozície v Habánskom dvore vo Veľkých Levároch v roku 2007, vykonalo

oddelenie etnológie analýzu zbierky ľudového maľovaného nábytku, z ktorej najväčšiu pozornosť si zasluhuje kolekcia ľudových maľovaných truhlíc zo Záhoria, zozbieraných v regióne v časovom rozmedzí rokov 1970 až 1990. Najviac takýchto truhlíc pochádza z Borského Mikuláša, čo však nesúvisí s faktom rozšírenia tohto artefaktu, ale s budovaním literárno-národopisnej expozície v Rodnom dome Jána Hollého v Borskom Mikuláši v roku 1984, keď bol k tomuto roku vykonaný v obci zber predmetov zbierkovej povahy.

Intarziou a maľovaním zdobené truhlice sú známe už z obdobia renesancie hlavne v Taliansku, keď sa sústredený záujem o človeka preniesol aj do jeho osobnej, rodovej a stavovskej prezentácie, čo sa často vyjadrovalo zdobením a v ňom aj uplatňovaním heraldických znakov (SMOLÁKOVÁ, 1978, 75). Aj v ľudovom prostredí mala maľovaná truhlica okrem svojej praktickej funkcie, schránky na bielizeň, šatstvo a drobné osobné predmety (šperky, stuhy, modlitebnú knižku a podobne) aj funkciu esteticko-reprezentačnú, keďže išlo o truhlicu, v ktorej sa prevážala výbava nevesty z domu jej rodičov do domu ženicha. Okrem toho mala aj funkciu obradovú, keďže prenášanie výbavy bolo súčasťou posvadobnej časti svadobných obradov, obyčajne praktizovaných na tretí deň po sobáši. V jej výzdobe bolo takmer vždy zakomponované datovanie sobáša, niekedy aj iniciálky novomanželov, spodná strana veka slúžila na zapisovanie dôležitých udalostí v živote rodiny, takže mala aj funkciu dokumentačnú. Vročenie dokumentovalo a pripomínalo páru rok uzatvorenia manželského zväzku a monogramy na najstarších truhliciach ho obsahovo naplňali osobným rozmerom. Svadobné maľované truhlice majú teda oproti ostatným kusom nábytku v ľudovom interiéri autonómne postavenie a zvláštne funkcie, čo posilňovalo ich vážnosť a výnimočnosť. Prejavovalo sa to jednak jej umiestnením v interiéri domu na pravej pozdĺžnej strane prednej izby hneď vedľa stola, ale aj vo vedomí členov rodiny. Aj preto sa zdobené truhlice pomerne dlho zachovali v interiéroch domov aj potom, čo prestali plniť reprezentačnú a obradovú funkciu. Ich skúmanie má teda z týchto dôvodov význam aj pre hlbšie štúdium materiálnej i duchovnej kultúry obyvateľov tohto regiónu.

Truhlica na severnom Záhorí, nazývaná žigla, v ktorej sa neveste z domu jej rodičov do domu ženicha slávnostne pred očami celého obecného spoločenstva prevážala výbava (bielizeň, šatstvo, výšivky, periny), poukazovala na hospodársku situáciu rodiny a spoločenský status rodu. Takáto zdobená truhlica s obsahom predstavovala slušnú finančnú hodnotu. Niet preto divu, že keď bolo v rodine viac dcér ako synov, v Chvojnickej doline v severnej časti Záhoria sa hovorilo, že „budú robit enem na truhle“ (CHORVÁT, 1895, 702 – 703; JAKUBÍKOVÁ, 1996, 11 – 16). Išlo o osobný majetok nevesty, ktorý si sama, prípadne s pomocou matky, krstnej matky či starej matky dlhodobo pripravovala, a tak získala k tejto reprezentatívnej schránke, s ktorou prechádzala do novej fázy života, v ktorom sa mala stať ženou a matkou, osobný vzťah.

Najstaršie truhlice v zbierke Záhorského múzea majú vročenie 1772, 1807. Písomný záznam aktu prenášania výbavy a perín nevesty do domu ženicha, ako súčasť posvadobnej časti svadobného obradu, na Záhori všeobecne rozšírený a praktizovaný obyčajne na tretí svadobný deň, uvádzajú Slovenské spevy I a dokumentujú ho piesňou „Ej, už ju vedú k tej materi cudzí“ z okolia Kútov (ZAJIČKOVÁ). Prevážanie perín sa stalo predmetom scénického spracovania na prehliadke krojov, usporiadanej Živenou v roku 1936 v Piešťanoch, kde ho predviedli účinkujúci z Osuského (ZAJIČKOVÁ, 2004, 30 – 32). Podrobný opis prenášania perín zaznamenal v Jablonici v roku 1942 miestny učiteľ v rámci celoštátnej akcie a je uložený v archíve Národopisnej spoločnosti Slovenska.¹ Tieto informácie nám potvrdzujú neprerušenu kontinuitu aktu prenášania výbavy nevesty až takmer do polovice 20. storočia. Záznamy z roku 1936 a 1942 však už nespomínajú prevoz truhlice, len prenos perín, čo korešponduje s vročením najmladších truhlíc rokmi 1922, 1926.

Maľované svadobné truhlice sú výsledkom tvorivosti domácich majstrov stolárov, ktorí ovládali techniku čapovania, rámovej alebo aj stĺpkovej konštrukcie a sledovali aj určité trendy vo výzdobe, ktoré sa, pravda, s odstupom času šírili cez blízke mestské centrá alebo prostredníctvom kostolného mobiliáru. Na renesančný odkaz 16. storočia v konštrukcii aj zdobení ľudových maľovaných truhlíc poukázal už Rudolf Bednárík, ktorý ich vznik v ľudovom prostredí kladie na koniec 18. storočia (BEDNÁRIK, 1944 – 1948, 159). Václav Mencl analyzoval aj spôsob prenosu a prepisovania slohových foriem ornamentiky a dekorácií do ľudového výtvarného prejavu, pričom poukázal na základné znaky ľudovej tvorby, a to expresionizmus vo výraze, tendenciu po spošťovaní a lineárnosti, ako aj malebné a optické chápanie výzdoby (MENCL, 1929, 118 – 120).

Po dôkladnej analýze konštrukcie, výzdoby a funkcie s ohľadom na vročenie sme ľudové maľované truhlice zo Záhoria rozdelili na päť skupín, ktoré predstavujú aj jednotlivé vývojové štádiá tohto špecifického nábytku spojeného so svadobným obradom. Ako príklady uvádzame vybrané artefakty, ktoré reprezentujú dané vývojové štádiá, pričom uvádzame vročenie, evidenčné a prírastkové číslo, rozmery v centimetroch, konštrukciu, spôsob zdobenia, slohovú a motivickú stránku dekóru či ornamentu, ako aj farebnosť.

I. Truhlice zo staršej vrstvy z rokov 1772 a 1807 zdobené geometrickými motívmi sú vyrobené z mäkkého dreva a konštruované spôsobom začapovania bočných stien. Pohyblivé veko na pántoch a pevný sokel majú rámovú konštrukciu s jemne profilovanými okrajmi rímsy. Stoja na sústružených nohách tvaru obráteného

¹ Rukopis je uložený v NSS a časť z neho bola publikovaná v monografii obce. Jablonická svadba. In: Jablonica. Záhorské múzeum, Skalica 2002, s. 107 – 111.

kalicha alebo pätkách. Sú opatrené vnútornými zámkami s vonkajším kovaním na čelnej stene a kovanými úchytkami na bočných stenách na prenášanie. Základná farebnosť truhlíc je zelená v tmavom alebo svetlejšom prevedení. Čelná a vrchná, ako aj bočné plochy, sú členené na veľké geometrické obrazce, buď líniou štetca kontrastnej farby, alebo farebným výrezom naznačujúcich kazety. Okrem datovania sú v zdobení zakomponované aj monogramy novomanželov.

Ako príklad tejto staršej vrstvy, reagujúcej na ranorenesančný kánon konštrukcie, tvarovania a zdobenia, možno uviesť truhlicu z prostredia mesta z mäkkého dreva (**vročenie 1772**; lokalita Skalica; E č. 3942, P. č. 103/77; d. 114, š. 60, v. 65), ktorej základnou farebnosťou je tmavá zelená. Výzdobným motívom je štvorec s oblúkovo vykrojenými rohmi, ktorý sa v zdvojení vedľa seba opakuje na čelnej stene a veku a po jednom na bočných stenách. Štvorce sú vyplnené fládrovaním okrovou farbou s vlnitým motívom, zhotoveným pomocou hrebienka. Na hornom okraji čelnej steny pod rímsou veka je vročenie a monogramy, namaľované tenkou líniou štetcom červenou farbou, medzi ktorými je štvorbodka, komponovaná do kosoštvorca $17 : H : S : I : W : 72$. Prepracované je aj vonkajšie kovanie zámku v tvare plochého predĺženého srdca so štylizovanými geometrizujúcimi plamienkami v hornej časti, z ktorého v dolnej časti vyrastá rozvinutý tulipán a kovanie s úchytkami na bočných stenách v renesančnom tvarosloví.

Truhlica zo Skalice, datovaná 1772, Foto: R. Drška.

Ďalšia truhlica (**vročenie 1807**; lokalita Sobotište – Habánsky dvor; E č. 3586, P. č. 160/81; d. 114, š. 59, v. 52) má identickú konštrukciu s predchádzajúcou. Celá jej vonkajšia plocha je natretá matnou zelenou farbou. Výzdoba, sústredená na čelnej stene, pozostáva z dvoch štvorcov, ktoré sú umiestnené vedľa seba, pričom je v dolnej časti medzi nimi namaľovaný drobný zaoblený kosoštvorec, ktorého vrcholy sú

ukončené kohúťou stopou. V hornej časti plochy štvorcov sú zakomponované monogramy I P // M P, v dolnej časti štvorcov letopočet 1 8 // 0 7. Všetky detaily sú namaľované tenkou líniou čiernej farby štetcom. Okrem maľovaného zdobenia je ozdobne spracované aj vonkajšie kovanie vnútorného zámku, keď nad plochým čistým obdĺžnikovým štítkom je umiestnené trojvršie s krúžkom nad stredným, najväčším vrchom a pod ním štylizovaný zvonček s kruhovitým srdiečkom.

II. Truhlice z prvej a druhej dekády 19. storočia s vegetabilnými motívmi v renesančnom tvarosloví sú z mäkkého dreva, majú bočné steny začapované, sokel a pohyblivé veko, pripevnené k telesu pántami, má rámovú konštrukciu, uzamykanie je zabezpečené vnútorným zámkom s vonkajším kovaním. Nohy sú sústružené do formy gule. Výzdobné plochy nie sú opticky ani plasticky delené, umožňujú voľné rozvinutie dekóru. Obyčajne sú natreté základnou zelenou farbou a zdobené vegetabilným dekórom, tvoriacim rozviliny, vyrastajúce z jedného bodu a rozvinuté po celej ploche alebo motívy vencov. Monogramy sa už na týchto truhliciach a ani na mladších nevyskytujú.

Truhlica (**bez vročenia**; lokalita Štefanov, E č. 1689, p. č. 98/70; d.103, š. 55, v. 54) so svetlejším zeleným náterom na celej vonkajšej ploche má zdobenie sústredené na čelnú a bočné steny telesa. Ústredný motív na čelnej stene tvorí srdce červenej farebnosti, z ktorého vyrastajú tmavšou zelenou farbou precízne maľované tenké esovite poprehýbané rozviliny s úzkymi lístkami, rozvinuté po celej ploche, zachovávajúc ešte tektoniku rastliny. Na schému rozvilín sú symetricky namaľované plošne poňaté motívy margarét, ruží a uzavretých tulipánov červeno-bielej farebnosti. Zdobenie na bočných stenách kompozične a motívicky kopíruje zdobenie na čelnej

Truhlica zo Štefanova, bez datovania, Foto: R. Drška.

stene, vetvičky však vychádzajú zo stuhu zviazanej na mašľu. V renesančnom duchu je spracované aj kovanie na vnútornom zámku, keď hladký tvar obdĺžnika hore i dolu pokračuje v zjednodušenom tulipáne s troma lupienkami.

Ďalšia truhlica (**bez vročenia**; lokalita Borský Mikuláš, E 4663, P. č. 84/90; d. 105, š. 56, v. 54), reprezentujúca tento vývinový stupeň má rovnakú konštrukciu. Podklad zdobenia tvorí náter tmavozelenej farby po celej vonkajšej ploche, pričom samotná výzdoba sa sústreďuje na čelnú stenu, uprostred ktorej je veniec v renesančnom tvarosloví s motívmi vavrínových listov, granátových jabĺk a ľalií, ktoré sa ako samostatný motív opakujú aj v rohoch čelnej steny. Uprostred venca je nápis IHS so zakomponovaným srdcom, nad ním rovnoramenný kríž s rozbiehajúcimi sa lúčmi v krížení, všetko v bielo-červenej farebnosti.

Truhlica z Borského Mikuláša, bez datovania, Foto: R. Drška.

III. Truhlice z rokov 1830 – 1870 s prechodom od renesančného k barokovému poňatiu zdobenia tvoria najpočetnejšiu časť zbierky. Sú zhotovené z mäkkého dreva, prevláda rámová konštrukcia telesa truhlic, pričom rámy sú plasticky profilované, ba obyčajne aj inofarebne zdôraznené. Vyskytujú sa aj zásuvky v spodnej časti truhlice, čo naznačuje už prechod ku komodám (šúplatovým kaslám). Veká sú pohyblivé, ukotvené pántami. Sústružené nohy majú tvar obráteného kalicha, hrušky, prípadne hranola. Základná farebnosť už nie je monochrómna, ale výzdobná plocha je aj farebne členená. Dominujú symetricky komponované výzdobné motívy, zväčša kytice vo väzoch a vence zviazané stuhami, doplnené vo viacerých prípadoch ústredným obrazom s mariánskym motívom – obrazom Panny Márie Mariátskej. Tento obraz na svadobných truhliciach neviest na Záhorí hlbšie súvisí s mariánskou

pútnickou tradíciou. Slobodné dievky z dedín zo skalického okolia putovali do tohto najstaršieho pútnického miesta s rozmarínovými vencami „pro Panenku Mariu“. V mariánskom kostole predstúpili pred oltár s modlitbou „Vi panenki slobodné, poklekňte, na Mařičku tálenskú pohlédněte,“ potom kolenačky obišli oltár a položili k nemu vence (PALKOVIČ, VAŠEČKA, 1999, 101). Aj dievky z Malých Levár mali spoločnú poklonu pred mariánskou kaplnkou. Z južného Záhoria zasa mimo hlavných púť na sviatok svätej Anny chodili ženy a dievky menom Anna do Marianky vykonať osobnú poklonu. Toto prepojenie dievok a mladých žien s obrazom Panny Márie na svadobnej truhlici a poklonou v Marianke bolo súčasťou duchovnej prípravy diev a žien na rodinný život, úlohu matky a babičky.

Ako príklad možno uviesť truhlicu (**vročenie 1833**; lokalita Borský Mikuláš; E č. 4082, p. č. 202/84; d. 105, š. 58, v. 65) s rámovou konštrukciou a sústruženými nohami v tvare kalicha s pohyblivým vekom, ktorej náter vonkajšej plochy je modrý, no na čelnej stene je okrovou farbou orámovaný líniou štetca obdĺžnik, ktorého vrcholy sú spracované ako štylizované ľalie. Podkladová plocha vo vnútri obdĺžnika je červená. Uprostred v zelenom venci, komponovanom z tmavozelených listov je umiestnený ústredný motív Panny Márie Mariatálskej v modrobielych oblakoch. Po oboch stranách ústredného motívu sú vázy na stopke s plytkou kanelovanou miskou s esovitými uškami, z ktorej vyrastajú pyramídovito usporiadané kytice kvetov v červeno-zeleno-žlto-bielej farebnosti. Vročenie v dvojčíslach je zakomponované v uhloch obdĺžnika.

Truhlica z Borského Mikuláša, datovaná 1833, Foto: R. Drška.

Ďalšia truhlica (**vročenie 1859**; lokalita Borský Mikuláš; E č. 3862, P. č. 464/82; d. 110, š. 65, v. 60) má sčapované bočné steny, veko a sokel však majú rámovú konštrukciu. Vonkajší náter je sytej modrej farby. Ústredný motív uprostred plochy čelnej steny tvoria dva sústredené vence, vnútorný zo zelených listov, vonkajší z ruží, uprostred ktorých je trojruža. Po oboch stranách sú symetricky umiestnené kalichy s esovitými uškami, nad ktorými sú hostie a nad nimi pyramídovito komponované kytice štylizovaných zjednodušených ruží, ukončených v hornej časti tulipánom.

Konštrukčne zhodná s predchádzajúcou je truhlica (**vročenie 1859**; lokalita Studienka; E č. 3320, p. č. 190/77; d. 95, š. 56, v. 60) so základným náterom modrej farby, zdobenie ktorej je sústredené na čelnú stenu. Tvorí ho dekór, symetricky umiestnený po oboch bokoch jednoduchého kosoštvorcového kovania vnútorného zámku, pod ktorým v dolnej časti je vročenie. Tvoria ho dva symetricky vedľa seba umiestnené vence s ružou uprostred, namalované červeno-žlto-bielou farbou. Bočné čapy sú prekryté oblúkovitým ornamentom a okraj sokla je zdobený geometrickým ornamentom s motívom zúbkov a bodiek.

Ďalšia truhlica, technicky a esteticky spracovaná na vysokej úrovni, (**vročenie 1865**; lokalita Borský Mikuláš; E č. 4071, p. č. 191/84, d. 120, š. 65, v. 65) bola zreštaurovaná v roku 2005 a je súčasťou stálej expozície Záhorského múzea. Má rámovú konštrukciu, pričom rám je profilovaný. Kubus je rozdelený na dve časti, v spodnej tretine je zásuvka s dvoma úchytkami s ozdobným kovaním. Samotná truhlica má pohyblivé veko spojené s telesom pántmi, uzamykanie je riešené vnútorným zámkom s vonkajším kovaním. Hnedý farebný podklad imituje zvislé

Truhlica z Borského Mikuláša, datovaná 1865, Foto: P. Michalovič.

latovanie imitujúce barokovú marketériu – povrch zostavený z farebných leštených dýh. Na čelnej stene v bielom maľovanom rámovaní sú dva štvorce s čiernym podkladom plochy, vyplnené symetricky motívom váz na stopke s plytkými kanelovanými miskami s esovitými uškami bielej farby, z ktorých vyrastajú plošne poňaté, pyramídovito usporiadané kytice ruží, tulipánov, strapcovitých okvetí, pukov a hroznových listov v červeno-zeleno-žlto-bielej farebnosti. V centrálnej časti plochy pod zámkom s kovaním je namaľovaný veniec ruží, uprostred ktorého je ústredný motív obrazu Panny Márie Mariatálskej. Vročenie je umiestnené v dvojčíslach pod stopkami váz. Zdobenie zásuvky sa koncentruje okolo úchytiak v bielom rámovaní na čiernom podklade a tvorí ho ornament s rastlinnými motívmi. Zdobenie pokračuje aj na oboch bočných stenách okolo kovaných držiadiel a predstavuje v bielom maľovanom orámovaní na čiernej ploche dva sústredené vence ruží.

Truhlica (**vročenie 1868**; lokalita Borský Mikuláš; E č. 4070, p. č. 190/84; d. 109, š. 61, v. 69) s rámovou konštrukciou, pohyblivým vekom a nohami v tvare hranola má modrý náter po celej vonkajšej ploche. Bočné rámy čelnej steny sú dotvorené maľovaným ornamentom s motívmi zúbkov, krúžkov a tulipánov v červeno-bielo-žltej farebnosti. Plocha čelnej steny je rozdelená na dve polia, orámované maľovanou líniou bielej farby. Uprostred každej z nich je srdce s vyrastajúcim tulipánom a dvoma plamienkami. Okolo srdca je veniec ruží, pukov a listov červeno-bielo-žltej farebnosti, ktorý je na spodnom okraji zviazaný stuhou na mašľu. Vročenie je zakomponované do vnútorných uhlov štvorcov v dvojčíslach. Motív vencov je zopakovaný bez vročenia aj na veku truhlice.

Truhlica z Borského Mikuláša, datovaná 1868, Foto: R. Drška.

IV. Truhlice zo 70. a 80. rokov 19. storočia s barokizujúco poňatou výzdobou sú tiež zhotovené z mäkkého dreva majú rámovú konštrukciu, pričom rámy sú dotvorené maľovanými geometrickými a rastlinnými ornamentmi. Veko je pohyblivé, spojené s kubusom pántmi, nohy sú sústružené zväčša do guľovitého tvaru. Farebný základ je modrý alebo čierny, pričom ústredným výzdobným motívom sú voľne až uvoľnene komponované kytice veľkoplošných štylizovaných, až schematicky poňatých ruží.

Ako príklad možno prezentovať truhlicu (**vročenie 1871**; lokalita Veľké Leváre; E č. 4701, p. č. 400/90; d. 106, š. 60, v. 71) s rámovou konštrukciou, sústruženými guľovitými nohami, pohyblivým vekom, ktorej vonkajšia plocha má čierny farebný základ. Zdobenie maľovaným geometrickým ornamentom s motívom zúbkov sa sústreďuje na rám sokla v spodnej časti a zdobenie rastlinným dekórom – kyticami ruží v červeno-bielo-žltej farebnosti v dvoch farebne líniou štetca orámovaných poliach na čelnej stene truhlice.

Ďalšia truhlica (**vročenie 1877**; lokalita Borský Mikuláš; E č. 3606, p. č. 180/81; d. 108, š. 61, v. 68) s rovnakou konštrukciou s pridanými koženými úchytkami na prenášanie na bočných stenách je modrej farby. Výzdoba sa sústreďuje na čelnú stenu a veko. Rám sokla je ozdobený ornamentom so zúbkovým motívom žltej farby, na bočných rámoch čelnej steny je maľovaný ornament s motívom vetvičky s ružami a listami, ukončenej tulipánom. Čelná stena je rozdelená na dve plochy, orámované maľovanými líniami žltej farby. V nich je voľne rozvinutý dekór kytice s motívom ruží červeno-žltej a žlto-zelenej farebnosti v barokovom tvarosloví a kompozícii. Vročenie je zakomponované po jednej číslici v dolných uhloch orámovaných štvorcov. Ústredný motív kytíc je zopakovaný aj na veku, no okolo úchytiak na bočných stenách je len tenkou líniou žltou farbou namaľovaný rám.

Truhlica z Veľkých Levár, datovaná 1871, Foto: R. Drška.

V. Truhlice z konca 19. a začiatku 20. storočia z prírodného dreva s čiernym zdobením v klasicistickom poňatí sú vyrobené z mäkkého, ale aj z tvrdého dreva, majú rámovú konštrukciu, ktorá býva zdôraznená tmavším morením, niekedy aj porcelánovými gombičkami. Častejšie sa vyskytuje jedna alebo aj dve zásuvky v spodnej časti, nad ktorými je samotná truhlica s pohyblivým vekom. Zdobenie je veľmi jednoduché, obyčajne ide o vetvičky s úzkymi listami alebo vence zviazané stuhami namaľované čiernu farbou.

Truhlica (**vročenie 1889**; lokalita Holíč; E č. 1562, p. č. 257/80; d. 102, š. 62, v. 59) s rámovou konštrukciou a pohyblivým vekom má nohy v tvare patky. Drevo, z ktorého je vyrobená, je bez farebného náteru, len mierne morené. Truhlica má aj plastické zdobenie. V hornej časti bočných rámov sú v štvorci zakomponované rezbársky spracované štvorlistové ružice. Maľované zdobenie je sústredené na čelnej stene. Tvoria ho dve skrížené vetvičky s konárkami a lístkami, maľované čiernou farbou. V križení sú vetvičky zaklenuté do tvaru srdca, v ktorom je zakomponované vročenie.

Ďalšia truhlica (**vročenie 1895**; lokalita Veľké Leváre; E č. 4705, p. č. 404/90; d. 85, š. 45, v. 45) rovnakej konštrukcie, no s nohami sústruženými do tvaru obráteného kalicha je zdobená podobne. Na čelnej stene truhlice je motív skrížených vetvičiek s lístkami, ukončených tulipánom, pričom z ich križenia vyrastá tulipán a nad ním z každej strany zámku je v dvojčísloch zakomponované vročenie. Na zásuvke sú vetvičky umiestnené horizontálne a vychádzajú zo stuhy zviazanej na mašľu. Zdobenie je zhotovené maľovaním tenkou líniou čiernou farbou. Okrem toho sú rámy dotvorené a zdôraznené porcelánovými gombíkmi.

Truhlica (**bez vročenia**; lokalita Prievaly; E č. 1953, p. č. 111/72; d. 111, š. 58, v. 57) bez spodnej zásuvky s pohyblivým vekom a železným zámkom je z prírodného dreva, pričom rámy sú tmavšie morené. Zdobenie v klasicistickom duchu maľovaním čiernou farbou je sústredené na čelnú stenu a tvoria ho dva vedľa seba umiestnené vence klasov, zviazaných v spodnej časti stuhou na mašľu, z ktorej vyrastá na stonke s lístkami nerozvinutý tulipán.

Najmladšia svadobná truhlica zdobená maľovaním (**vročenie 1926**; lokalita Skalica, E č. 790, p. č. 21/55; d. 111, š. 60, v. 60) má podobnú konštrukciu, pričom prenos je riešený dvoma kovovými držadlami na bočných stenách. Bočné rámy sú plasticky profilované a zároveň namaľované čiernou farbou, čiernou farbou je zdôraznený aj rám oddeľujúci zásuvku od truhlice. Jednoduché zdobenie sa sústreďuje na čelnú stenu, kde v každom čiernom maľovanom rámovaní štvorca je namaľovaný motív tulipánu. Ústredným motívom je datovanie, umiestnené medzi dvoma štvorcami pod kovaním vnútorného zámku.

V závere treba povedať, že z konštrukčného hľadiska smeroval vývoj od truhlice

Truhlica, datovaná 1922, Foto: P. Michalovič.

ku komode so zásuvkami, čo si vyžadovalo prejsť od jednoduchej konštrukcii spájania stien čapovaním k rámovej konštrukcii. V prvých dvoch etapách vývoja na prelome 18. a 19. storočia stolári nadviazali na renesančnú jednoduchosť a čistotu a bez zbytočného rámovania vytvorili veľké čisté plochy, vhodné na rozvinutie zdobenia. V tretej fáze prechodu od renesančnej k barokovej konštrukcii v polovici 19. storočia prikrčili k rozdeleniu objemu truhlice na spodnú zásuvku a samotnú truhlicu s pohyblivým vekom, čo zdôraznili striedmym profilovaným rámovaním. V štvrtej etape v druhej polovici 19. storočia rámovanie zdôrazňovali ešte maľovaným, zväčša geometrickým ornamentom. V poslednej etape vývoja na prelome 19. a 20. storočia rámovanie ešte posilnili profilovaním, sústružením, tmavším morením alebo aj náterom, prípadne porcelánovými gombičkami až do tej miery, že takto zdôraznená konštrukcia nadobudla prioritu pred zdobením.

Z hľadiska zdobenia smeroval vývoj od geometrie cez plošne rozvinuté dekóry s kvetinovými motívmi vencov, kytíc a mariánskych motívov k zjednodušeným expresívnym kyticiam ruží až po lineárne vegetabilné motívy. V prvej fáze na prelome 18. a 19. storočia v náväznosti na renesančnú symetriu nachádzame v geometrickom zdobení jednoduché štvorcové obrazce pravidelne členiace plochy, v rastlinnom zdobení zasa kytice vyrastajúce z jedného bodu, prípadne vence, rešpektujúce tektoniku rastlín, motívy vavrínových listov, ľalií, granátových jabĺk, pričom sa objavuje aj kresťanská symbolika. Na základnej zelenej ploche sú

rozohraté biele a červené vzory s pomocným čiernym kontúrovaním. Najmalebnejšie truhlice pochádzajú z polovice 19. storočia. Prelína sa v nich ešte renesančná tendencia po symetrii, ako aj pre renesanciu charakteristická motivika (tulipány, ľalie, pyramídovité kytice vyrastajúce z váz, vence, stuhy) s úsilím o barokovú dekoratívnosť. Základná plocha už nie je jednofarebná, ale členená na viacero rôznofarebných plôch, pribúda farba modrá, dokonca sa objavuje aj imitovanie marketérie. Farebnosť rastlinných motívov je pestrejšia, pribúdajú mariánske motívy v ústrednej pozícii výzdoby. V druhej polovici 19. storočia už prevláda baroková tendencia zdobenia, charakterizovaná expresívnym výrazom, zjednodušenými, plošne poňatými uvoľnenými kyticami veľkoplošných ruží v zjednodušenom podaní hrubými ťahmi štetca. Na prelome 19. a 20. storočia prichádza k návratu k prírodným materiálom, truhlice nemajú vonkajší farebný náter, zdôraznené sú farebne konštrukčné prvky, pričom monochrómna výzdoba čiernou farbou, sústredená zvyčajne len na čelnú stenu, predstavuje lineárne vegetabilné vzory vetvičiek s listami, občas doplnené motívom tulipánu, srdca, klasu, venca so stuhami, do ktorých je zakomponované vročenie, takže truhlice pôsobia klasicisticky architektonicky stroho.

Maľovaná svadobná truhlica ako rekvizita v svadobnom obrade plnila nielen reprezentačnú funkciu, ale predstavovala aj určitú duchovnú hodnotu. Nevesta svadobným obradom a prenesením výbavy do domu ženicha začínala novú etapu vo svojom živote v spojení s mužom a očakávaní nového potomstva. A hoci zdobenie týchto artefaktov jasne vychádzalo s patričným oneskorením zo slohových foriem od renesancie cez baroko a klasicizmus, predsa len v súlade s eklecticismom v ľudovej tvorbe nachádzame uprednostňovanie určitých výzdobných motívov, ktoré mali v ľudovom prostredí aj symbolický význam. Kým na prelome 18. a 19. storočia na geometrickými motívmi zdobených truhliciach je dominantný letopočet a iniciálky nevesty a ženicha, vyjadrujúce vzájomné spojenie muža a ženy v určitom čase, už od 20. rokov 19. storočia permanentne nachádzame na truhliciach motív srdca, venca, vetvičky, tulipánu, ruže, vázy. Tieto motívy sa objavujú aj v uchovaní venca nevesty v ráme, dotvoreného obyčajne motívom Božského srdca, prípadne symbolmi viery, nádeje a lásky. V polovici 19. storočia sa objavuje motív Panny Márie Mariátskej, čo iste súvisí aj s oživením pútnickej tradície jubilejnými arcidiecéznymi púťami v 19. storočí. Takto chápaná svadobná truhlica mala potom v interiéri domu medzi ostatným nábytkom autonómne postavenie, lebo pripomínala žene zásadnú zmenu v jej živote a povinnosti s ňou súvisiace, týkajúce sa manželstva a materstva a v ďalšom období plnila aj funkciu akejsi rodinnej matriky.

LITERATÚRA

BEDNÁRIK, R., 1944 – 1948: Ľudový nábytok. In: Sborník muzeálnej slovenskej spoločnosti, roč. 38 – 42, Martin, s. 126 – 169.

CHORVÁT, K., 1895: Slovenská svadba. In: Slovenské pohľady, roč. 15, s. 518 – 528, 577 – 594, 652 – 671.

CHORVÁT, K., 1896: Slovenská svadba. In: Slovenské pohľady, roč. 16, s. 39 – 46, 113 – 125.

Jablonická svadba. In: Jablonica. Záhorské múzeum, Skalica 2002, s. 107 – 111.

JAKUBÍKOVÁ, K. 1996: Slovenská svadba. In: Slovenské svadby. Prebudená pieseň, Bratislava, s. 8 – 17.

MENCL, V., 1929: Lidové umění výtvarné. In: Národopisný věstník československý, roč. 22, Praha, s. 112 – 159.

PALKOVIČ, K., VAŠEČKA, I., 1999: Kátov a jeho folklór. Ofprint Jaromír Holík, Bratislava, 111 s.

SMOLÁKOVÁ, M., 1978: Prehľad vývoja európskych umeleckých remesiel. FF UK, Bratislava, 130 s.

ZAJÍČKOVÁ, M., 2002: Tradičné cesty záhorských pútnikov. In: Kresťanské sviatky a tradičná kultúra, Skalica, s. 101 – 118.

ZAJÍČKOVÁ, M., 2004: Záhoráci na prehliadke ľudových krojov v roku 1936 v Piešťanoch. In: Záhorie, roč. 13, s. 30 – 32.

ZAJÍČKOVÁ, M.: Rodinné zvyky. In: Radošovce. V tlači.